

MAKTAB, OILA VA MAHALLA HAMKORLIGINING AKSILOGIK ASOSLARI

Toxirov Botirjon G'ofurjon o'g'li

Abdulla Avloniy nomidagi Pedagogik mahorat milliy instituti

1-bosqich tayanch doktoranti

E-mail: zokirovbotir193@gmail.com

Telefon: +998 90 387 41 44

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21428555>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab, oila va mahalla hamkorligining aksiologik asoslari yaxlit pedagogik tizim sifatida tahlil qilinadi. Hamkorlikning samaradorligi tashkiliy tadbirlar soni bilan emas, balki tarbiya subyektlarining umumiy qadriyatlar, maqsadlar va mas'uliyatni qay darajada anglab, ularni kundalik faoliyatga tatbiq eta olishi bilan belgilanishi asoslanadi. Maktab, oila va mahalla o'rtasidagi qadriyatli hamjihatlik o'quvchining ma'naviy-axloqiy rivoji, ijtimoiylashuvi, fuqarolik pozitsiyasi va hayotiy tanlovlariga ta'sir etuvchi muhim omil sifatida yoritiladi. Maqolada inson qadr-qimmat, ishonch, adolat, mas'uliyat, uzviylik, dialog, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi hamkorlikning asosiy aksiologik tamoyillari sifatida ajratiladi. Shuningdek, hamkorlikni rivojlantirishning maqsadli, mazmuniy, tashkiliy-faoliyatli, kommunikativ va diagnostik-refleksiv komponentlardan iborat modeli, uni amalga oshirish mexanizmlari hamda natijadorlik mezonlari taklif etiladi. Tadqiqot natijalari qadriyatlar konsensusi, o'zaro ishonch, pedagogik mas'uliyatning aniq taqsimlanishi va o'quvchining faol subyekt sifatida ishtiroki maktab-oila-mahalla hamkorligini barqaror tarbiyaviy tizimga aylantirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: aksiologik yondashuv, maktab, oila, mahalla, hamkorlik, qadriyatlar konsensusi, ma'naviy tarbiya, ijtimoiy sheriklik, pedagogik mas'uliyat, tarbiyaviy muhit, refleksiya.

Аксиологические основы сотрудничества школы, семьи и махалли

Аннотация: В данной статье анализируются аксиологические основы сотрудничества школы, семьи и махалли как целостной педагогической системы. Эффективность сотрудничества определяется не количеством организационных мероприятий, а тем, насколько субъекты воспитания осознают общие ценности, цели и ответственность и могут применять их в повседневной деятельности. Ценностная солидарность между школой, семьей и махаллей освещается как важный фактор, влияющий на духовно-нравственное развитие, социализацию, гражданскую позицию и жизненный выбор учащегося. В статье человеческое достоинство, доверие, справедливость, ответственность, преемственность, диалог, гармония

национальных и общечеловеческих ценностей выделяются в качестве основных аксиологических принципов сотрудничества. Также предлагается модель развития сотрудничества, состоящая из целевого, содержательного, организационно-деятельностного, коммуникативного и диагностико-рефлексивного компонентов, механизмов ее реализации и критериев результативности. Результаты исследования показывают, что консенсус ценностей, взаимное доверие, четкое распределение педагогической ответственности и участие учащегося как активного субъекта превращают сотрудничество школа-семья-махалля в устойчивую воспитательную систему.

Ключевые слова: аксиологический подход, школа, семья, махалля, сотрудничество, консенсус ценностей, духовное воспитание, социальное партнерство, педагогическая ответственность, воспитательная среда, рефлексия.

Axiological foundations of school, family, and neighborhood cooperation

Abstract: This article analyzes the axiological foundations of school, family, and neighborhood cooperation as an integrated pedagogical system. The effectiveness of cooperation is determined not by the number of organizational activities, but by the extent to which the subjects of education understand common values, goals, and responsibilities and are able to apply them in daily activities. The value solidarity between school, family and mahalla is highlighted as an important factor influencing the spiritual and moral development, socialization, civic position and life choices of the student. The article identifies human dignity, trust, justice, responsibility, continuity, dialogue, and the harmony of national and universal values as the core axiological principles of cooperation. Additionally, a model for cooperation development is proposed, consisting of targeted, substantive, organizational-activity, communicative, and diagnostic-reflexive components, as well as mechanisms for its implementation and performance criteria. The research results show that consensus of values, mutual trust, clear distribution of pedagogical responsibility, and student participation as an active subject transform school-family-mahalla cooperation into a sustainable educational system.

Keywords: axiological approach, school, family, mahalla, cooperation, consensus of values, spiritual education, social partnership, pedagogical responsibility, educational environment, reflection.

Bola shaxsining shakllanishi birgina ta'lim muassasasi doirasida kechmaydi. Uning dunyoqarashi, odatlari, axloqiy mezonlari va ijtimoiy xulqi oiladagi munosabatlar, maktabdagi pedagogik muhit, mahalladagi ijtimoiy tajriba hamda tengdoshlar bilan aloqalar ta'sirida tarkib topadi. Shu sababli tarbiya natijadorligi maktab, oila va mahalla tomonidan amalga oshiriladigan ta'sirlarning o'zaro uyg'unligi, davomiyligi va mazmuniy birligiga bevosita bog'liqdir. Mazkur uch institut bir-biridan alohida faoliyat yuritganda, o'quvchi turli, ba'zan o'zaro zid talablar va xulqiy me'yorlar ta'sirida qoladi. Aksincha, ular umumiy qadriyatlar atrofida birlashganda tarbiyaviy ta'sirning barqarorligi va shaxsiy ma'nosi kuchayadi.

An'anaviy yondashuvda maktab, oila va mahalla hamkorligi ko'pincha otalar yig'ilishi, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, profilaktik suhbatlar yoki jamoatchilik vakillari ishtirokidagi uchrashuvlar orqali namoyon bo'ladi. Bunday faoliyatlar zarur bo'lsa-da, ular hamkorlikning ichki mazmunini to'liq ifodalamaydi. Hamkorlikning haqiqiy samarasi tomonlarning o'quvchi tarbiyasiga oid maqsadlari, qarashlari va mas'uliyatlari muvofiqlashtirilganda, har bir subyekt umumiy natijaga daxldorligini his qilganda yuzaga keladi. Demak, tashkiliy aloqalarni qadriyatli munosabatlar bilan boyitish ehtiyoji mavjud.

Aksiologik yondashuv maktab, oila va mahalla hamkorligini qadriyatlarni anglash, tanlash, o'zaro kelishish va amaliy xulqqa aylantirish jarayoni sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuvda bola faqat tarbiyaviy ta'sir obyekti emas, balki o'z qarashi, ehtiyoji va hayotiy tajribasiga ega faol subyekt sifatida e'tirof etiladi. Hamkorlikning markaziga hisobot yoki tadbir emas, inson qadr-qimmat, bolaning eng yaxshi manfaatlari, ijtimoiy mas'uliyat va ma'naviy rivojlanish qo'yiladi. Shu jihatdan maktab, oila va mahalla hamkorligining aksiologik asoslarini ilmiy jihatdan yoritish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir.

Mavzuning dolzarbligi

Mavzuning dolzarbligi, birinchidan, jamiyatlardagi tezkor ijtimoiy va axborot o'zgarishlari bilan belgilanadi. Raqamli makonda tarqalayotgan turli g'oyalar, xulq namunalari va iste'mol qadriyatlari o'quvchining dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday vaziyatda oila tomonidan beriladigan tarbiya, maktabda ilgari suriladigan talablar va mahalladagi ijtimoiy munosabatlar bir-birini to'ldirmasa, bolada qadriyatli ikkilanish yuzaga keladi. U qaysi me'yorning ustuvor ekanini anglashda qiyinchilikka duch keladi. Shuning uchun tarbiya subyektlari o'rtasida umumiy qadriyatlar konsensusini shakllantirish zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor masalalaridan biri hisoblanadi.

Ikkinchidan, oila tuzilishi, bandlik shakllari va avlodlararo munosabatlarda kuzatilayotgan o'zgarishlar ota-onalarning tarbiyaviy ehtiyojlarini murakkablashtirmoqda. Ayrim ota-onalar farzand ta'limi va tarbiyasini asosan maktab vazifasi deb qabul qilsa, boshqalari maktabning pedagogik tavsiyalarini oilaning shaxsiy hududiga aralashuv sifatida baholashi mumkin. Mahalla faollari esa ba'zan faqat muammoli holatlar yuzaga kelganda jarayonga jalb qilinadi. Aksiologik yondashuv bu subyektlar o'rtasidagi munosabatni nazorat va ayblashdan hamkorlik, o'zaro hurmat va birgalikdagi mas'uliyatga yo'naltiradi.

Uchinchidan, maktablarda hamkorlik samaradorligini baholash ko'pincha o'tkazilgan yig'ilishlar, tadbirlar va jalb etilgan ishtirokchilar soniga asoslanadi. Biroq mazkur ko'rsatkichlar ota-onaning maktabga ishonchi, oiladagi tarbiyaviy muhit, o'quvchining o'zini xavfsiz his etishi, mahalla bilan hamkorlikning barqarorligi yoki qadriyatlarning xulqda namoyon bo'lishini to'liq ochib bermaydi. Shu bois hamkorlikni sifat mezonlari, xususan, qadriyatli birlik, kommunikativ ochiqlik, ijtimoiy faollik va refleksiv o'zgarishlar orqali baholash zarur.

To'rtinchidan, o'quvchilarda huquqbuzarlik, befarqlik, zo'rvonlik, kiberxavf, ijtimoiy yakkalanish va zararli odatlar bilan bog'liq muammolarni faqat profilaktik tadbirlar orqali bartaraf etish qiyin. Ushbu muammolarning ildizi ko'pincha munosabatlar sifati, e'tibor, ishonch, shaxsiy namuna va mas'uliyatning yetishmasligi bilan bog'liq bo'ladi. Maktab, oila va mahalla hamkorligining aksiologik asosda tashkil etilishi profilaktikani tashqi nazoratdan ichki ma'naviy immunitetni shakllantirishga yo'naltiradi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi

Qadriyatlarning mohiyati, ierarxiyasi va shaxs xulqini boshqarishdagi roli falsafiy aksiologiyada keng tadqiq etilgan. M. Scheler qadriyatlarni shaxs tomonidan hissiy-intuitiv ravishda anglanadigan va xulqiy tanlovni yo'naltiradigan ma'naviy mezonlar sifatida talqin etadi [1]. M. Rokeach qadriyatlarni insonning hayotiy maqsadlari hamda ularga erishish usullarini belgilovchi barqaror e'tiqodlar tizimi sifatida izohlaydi [2]. Sh. Schwartz qadriyatlar vaziyatlardan yuqori turuvchi motivatsion maqsadlar bo'lib, ular shaxs va guruhlarining qarorlarini tartibga solishini asoslagan [3]. Bu qarashlar maktab, oila va mahalla o'rtasidagi hamkorlikda qadriyatlar uyg'unligi nima sababdan muhim ekanini tushuntirishga xizmat qiladi.

Shaxs rivojida ijtimoiy muhitlar o'rtasidagi aloqalarning ahamiyati U. Bronfenbrennening ekologik tizimlar nazariyasida chuqur yoritilgan. Olim bolaning rivojlanishi oila, maktab, tengdoshlar, mahalla va keng ijtimoiy

tizimlarning o'zaro ta'siri natijasi ekanini ko'rsatgan [4]. J. Epstein maktab, oila va jamoatchilik sherikligini o'quvchi muvaffaqiyatini ta'minlaydigan ko'p yo'nalishli tizim sifatida tahlil qilib, ota-onalik, muloqot, volontyorlik, uyda o'qishni qo'llab-quvvatlash, qaror qabul qilish va jamoa bilan hamkorlik kabi yo'nalishlarni ajratgan [5]. J. Coleman ijtimoiy kapital tushunchasi orqali ishonch, me'yorlar va barqaror aloqalarning bola rivojiga ta'sirini asoslagan [6].

Pedagogik aksiologiya doirasida V.A. Slastenin, I.F. Isayev, E.N. Shiyanov va Z.I. Ravkin ta'lim-tarbiya jarayonini insonparvarlik, kasbiy burch, shaxs rivoji va pedagogik madaniyat qadriyatlari bilan bog'liq holda o'rganganlar [7; 8]. J. Dewey maktabni demokratik hayot tajribasi shakllanadigan ijtimoiy muhit deb hisoblab, ta'limning jamiyat bilan uzviy aloqasini ta'kidlagan [9]. Mazkur yondashuvlar o'quvchining ma'naviy rivoji uchun ta'lim muassasasi va ijtimoiy muhit o'rtasida mazmunli munosabatlar zarurligini ko'rsatadi.

O'zbek pedagogik tafakkurida Abdulla Avloniy tarbiyani shaxs va jamiyat istiqbolini belgilovchi hayotiy masala sifatida baholagan, oila va muallimning shaxsiy namunasiga alohida e'tibor qaratgan [10]. O. Musurmonova va M. Qurbonov tadqiqotlarida ma'naviy qadriyatlar, milliy tarbiya, oila va ijtimoiy muhitning yoshlar kamolotidagi o'rni tahlil qilingan [11; 12]. Ta'limga oid milliy qonunchilikda ham oila, davlat va jamiyatning ta'lim-tarbiya sohasidagi mas'uliyati belgilangan [13; 14]. Biroq maktab, oila va mahalla hamkorligining aynan aksiologik mexanizmlari, qadriyatlar konsensusini shakllantirish bosqichlari va natijadorlik mezonlarini yagona pedagogik tizimda asoslash masalasi qo'shimcha ilmiy izlanishni talab qiladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning maqsadi maktab, oila va mahalla hamkorligining aksiologik asoslarini nazariy jihatdan ochib berish, uning tarkibiy komponentlari, amalga oshirish mexanizmlari va samaradorlik mezonlarini aniqlashdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: maktab-oila-mahalla hamkorligining aksiologik mohiyatini aniqlash; hamkorlikni tartibga soluvchi ustuvor qadriyatlar va tamoyillarni tizimlashtirish; tarbiya subyektlarining vazifalari va mas'uliyatlarini qadriyatli yondashuv asosida tavsiflash; hamkorlikning maqsadli, mazmuniy, tashkiliy-faoliyatli, kommunikativ va diagnostik-refleksiv komponentlarini asoslash; amaliy mexanizmlar hamda pedagogik shart-sharoitlarni belgilash; samaradorlikni baholash mezonlari va indikatorlarini ishlab chiqish.

Tadqiqotda falsafiy, pedagogik va sotsiologik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyoslash, tizimlashtirish, pedagogik modellash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Asosiy qism

Maktab, oila va mahalla hamkorligining aksiologik mohiyati ularning bir xil tadbirda qatnashishi yoki vazifalarni formal taqsimlashidan ko'ra kengroq mazmunga ega. U tarbiya subyektlarining bola shaxsiga, uning huquqi, ehtiyoji, qobiliyati va kelajagiga nisbatan umumiy qadriyatli pozitsiyasini shakllantirishni anglatadi. Bunda hamkorlikning markaziy maqsadi bolani tayyor ijtimoiy qolipga moslashtirish emas, unda ongli tanlov, ma'naviy mezon, mustaqil fikrlash va jamiyat oldidagi mas'uliyatni rivojlantirishdan iborat.

Hamkorlikning birinchi aksiologik asosi inson qadr-qimmatini e'tirof etishdir. O'quvchi, ota-ona, pedagog va mahalla vakili o'z fikri tinglanadigan, shaxsiy chegaralari hurmat qilinadigan va umumiy faoliyatga hissa qo'sha oladigan subyekt sifatida qabul qilinishi kerak. Bola bilan bog'liq muammo muhokama qilinganda uning shaxsini kamsituvchi yorliqlardan, oilani ayblashdan yoki muammoni jamoatchilik oldida oshkor etishdan saqlanish zarur. Inson qadr-qimmatiga asoslangan yondashuv muammoni shaxsga qarshi emas, uning rivojiga to'sqinlik qilayotgan vaziyatga qarshi birgalikda hal etishga yo'naltiradi.

Ikkinchi asos ishonch va ochiq muloqotdir. Ishonch mavjud bo'lmagan sharoitda ota-ona maktab bilan faqat majburiy vaziyatda aloqa qiladi, pedagog oiladagi holat haqida to'liq ma'lumot ololmaydi, mahalla esa muammoga kechikib jalb qilinadi. Ochiq muloqot esa faqat axborot yetkazish emas, tomonlarning bir-birini tinglashi, turli nuqtai nazarlarni tan olishi va qarorlarni tushunarli dalillar asosida kelishishini anglatadi. Bunda maxfiylik, muloyimlik, fikrlar xilma-xilligiga hurmat va qayta aloqa madaniyati muhimdir.

Uchinchi asos adolat va mas'uliyatning muvozanatidir. Hamkorlikda har bir subyektning vazifasi aniq bo'lishi, natija uchun javobgarlik bir tomon zimmasiga yuklanmasligi kerak. Maktab pedagogik yo'naltirish, ta'lim muhiti va kasbiy yordam uchun; oila kundalik tarbiya, hissiy qo'llab-quvvatlash va shaxsiy namuna uchun; mahalla esa ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, xavfsiz muhit va jamoaviy tajriba uchun mas'uldir. Biroq bu vazifalar qat'iy ajratilgan emas: ular o'zaro to'ldirilganda tarbiyaviy uzviylik yuzaga keladi.

To'rtinchi asos milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligidir. Oila va mahallada shakllangan hurmat, mehr-oqibat, kattaga ehtirom, kichikka g'amxo'rlik, qo'ni-qo'shnichilik va hamjihatlik kabi milliy qadriyatlar inson

huquqlari, adolat, bag'rikenglik, mas'uliyat, tinchlik va ekologik ong singari umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilishi lozim. Bunday uyg'unlik milliy o'zlikni saqlagan holda ochiq dunyoqarash, madaniyatlararo muloqot va fuqarolik mas'uliyatini rivojlantiradi.

Beshinchi asos tarbiyaviy ta'sirning uzviyligi va shaxsiy namunasidir. Maktabda halollik targ'ib qilinib, oilada yolg'on orqali muammodan qochish odati qo'llansa yoki mahallada tenglik haqida gapirilib, ayrim bolalarga kamsituvchi munosabat ko'rsatilsa, o'quvchi so'z va amaliyot o'rtasidagi ziddiyatni sezadi. Qadriyat faqat tushuntirish orqali emas, kattalarning kundalik xulqi, qarorlaridagi xolislik va bir-biriga munosabati orqali o'zlashtiriladi. Shu sababli tarbiya subyektlarining shaxsiy namunasini muvofiqlashtirish aksiologik hamkorlikning muhim shartidir.

1-jadval. Maktab-oila-mahalla hamkorligining asosiy aksiologik tamoyillari

Tamoyil	Mazmuni	Kutiladigan pedagogik natija
Inson qadr-qimmati	Har bir subyektning fikri, huquqi va individual ehtiyojini e'tirof etish	Xavfsiz va kamsitishsiz tarbiyaviy muhit
Ishonch va dialog	Ochiq, muntazam va axloqiy muloqot; tinglash va qayta aloqa	Hamkorlikka tayyorlik va nizolarning kamayishi
Adolat va mas'uliyat	Vazifalarni imkoniyat va vakolatga mos taqsimlash, xolis qaror	Birgalikdagi javobgarlik va barqaror sheriklik
Qadriyatlar uyg'unligi	Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni bir-birini to'ldiruvchi tizimda qo'llash	Milliy o'zlik va ochiq fuqarolik pozitsiyasi
Uzviylik va namuna	So'z, talab va kundalik xulq o'rtasidagi muvofiqlik	Qadriyatlarning amaliy xulqqa aylanishi

Maktab, oila va mahalla hamkorligini tizimli tashkil etish uchun besh komponentli model taklif etiladi. Maqsadli komponent o'quvchining ma'naviy-axloqiy rivoji, ijtimoiy mas'uliyati va xavfsizligini umumiy strategik maqsad sifatida belgilaydi. Mazmuniy komponent hamkorlikda shakllantiriladigan qadriyatlar, tarbiyaviy mavzular va hayotiy kompetensiyalarni qamrab oladi. Tashkiliy-faoliyatli komponent qo'shma loyihalar, maslahatlar, ota-onalar ta'limi, volontyorlik va ijtimoiy tashabbuslarni tashkil etadi. Kommunikativ komponent muntazam axborot almashinuvi, dialog va nizolarni konstruktiv hal qilishni ta'minlaydi. Diagnostik-refleksiv komponent esa hamkorlik natijalarini baholash, qayta aloqa olish va faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Modelni amaliyotga joriy etishda qadriyatlar xaritasini yaratish samarali vosita bo'lishi mumkin. Maktab jamoasi, ota-onalar va mahalla vakillari o'quvchi tarbiyasida ustuvor deb hisoblaydigan qadriyatlarni aniqlab, ularning mazmunini birgalikda muhokama qiladi. Masalan, mas'uliyat tushunchasi o'quvchi uchun topshiriqni o'z vaqtida bajarish, oila uchun kundalik vazifalarda ishtirok etish, mahalla uchun esa jamoat joyiga ehtiyotkor munosabatda bo'lish orqali ifodalanishi mumkin. Qadriyatning turli muhitlardagi amaliy ko'rinishlari kelishib olinganda tarbiyaviy talablar izchil bo'ladi.

Ota-onalarning pedagogik madaniyatini rivojlantirish hamkorlikning muhim mexanizmlaridan biridir. Bu jarayon bir tomonlama ma'ruza bilan cheklanmasdan, oilaviy vaziyatlar tahlili, psixologik-pedagogik maslahat, tajriba almashish, kichik guruhlarda muhokama va individual yo'naltirish asosida tashkil etilishi zarur. Ota-onaga faqat kamchilik ko'rsatilsa, u himoyalanih pozitsiyasiga o'tadi; uning tajribasi va imkoniyatlari e'tirof etilganda esa hamkorlikka tayyorligi ortadi. Shuning uchun ota-onalar bilan ishlashda hamkorlik pedagogikasi va kuchli jihatlariga tayanuvchi yondashuv ustuvor bo'lishi lozim.

Mahalla imkoniyatlaridan foydalanish yoshlarning real ijtimoiy tajribasini boyitadi. Hudud tarixi, ekologik muammolar, ehtiyojmand oilalarni qo'llab-quvvatlash, keksa avlod bilan muloqot, kasb egalari bilan uchrashuv va jamoat joylarini obodonlashtirishga qaratilgan loyihalar o'quvchilarda daxldorlik, mehnatsevarlik, hamjihatlik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantiradi. Bunda o'quvchi tayyor tadbir ishtirokchisi emas, muammoni aniqlaydigan, reja tuzadigan, vazifani bajaradigan va natijani tahlil qiladigan faol subyekt bo'lishi kerak.

Raqamli kommunikatsiya ham hamkorlikni tezkor va ochiq tashkil etish imkonini beradi. Biroq guruh va platformalar faqat topshiriq yoki e'lon tarqatish

vositasiga aylanmasligi kerak. Ulardan ota-onalarga pedagogik tavsiyalar berish, muvaffaqiyatli tajribalarni ulashish, anonim fikr olish va qo'shma tashabbuslarni muvofiqlashtirishda foydalanish maqsadga muvofiq. Raqamli muloqotda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, bolaning kamchiligini ommaviy muhokama qilmaslik va axloqiy kommunikatsiya qoidalariga rioya etish aksiologik talab hisoblanadi.

Hamkorlik samaradorligini baholash uchun faqat miqdoriy emas, sifat ko'rsatkichlari ham qo'llanishi zarur. Qadriyatli-maqsadli mezon tomonlarning umumiy tarbiyaviy maqsad va qadriyatlarni anglashini; kommunikativ mezon ishonch, ochiqlik va muntazam qayta aloqani; faoliyatli mezon qo'shma tashabbuslar va mas'uliyatning real bajarilishini; ijtimoiy-psixologik mezon o'quvchining xavfsizlik, qo'llab-quvvatlash va daxldorlik hissini; refleksiv mezon esa natijalarni tahlil qilish va faoliyatga tuzatish kiritish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur mezonlar so'rovnoma, suhbat, kuzatish, portfolioni tahlil qilish va ekspert bahosi orqali aniqlanishi mumkin.

Tahlil va muhokama

Nazariy tahlil maktab, oila va mahalla hamkorligining asosiy muammosi aloqalarning yetishmasligidagina iborat emasligini ko'rsatadi. Ko'plab vaziyatlarda aloqa mavjud, biroq tomonlar hamkorlik maqsadini turlicha tushunadi. Maktab intizom va ta'lim natijasini, ota-ona bolaning hissiy qulayligi yoki kelajakdagi muvaffaqiyatini, mahalla esa ijtimoiy tartib va jamoaviy qadriyatlarni ustuvor deb bilishi mumkin. Ushbu farqlar ochiq muhokama qilinmasa, hamkorlik tashqi ko'rinishda saqlangan bo'lsa-da, ichki ziddiyatlar kuchayadi. Aksiologik yondashuv mazkur farqlarni inkor etmaydi, balki ularni umumiy maqsad – bolaning har tomonlama kamoloti atrofida uyg'unlashtiradi.

Hamkorlikdagi ikkinchi muammo subyektlar o'rtasidagi vertikal munosabatdir. Maktab o'zini bilim va tarbiya bo'yicha yagona vakolatli tomon deb hisoblaganda, ota-ona ko'rsatmalarni bajaruvchi, mahalla esa yordamchi resurs sifatida qoladi. Bunday holatda sheriklik emas, bir tomonlama boshqaruv yuzaga keladi. Aksiologik hamkorlik esa kasbiy rollar farqini saqlagan holda har bir tomonning tajribasi va mas'uliyatini tan oladi. Ota-ona farzandining individual xususiyatlarini, mahalla hududiy muhitni, pedagog esa rivojlanish va ta'lim qonuniyatlarini chuqurroq biladi. Ushbu bilimlar birlashtirilganda qarorlarning asoslanganligi ortadi.

Uchinchi muammo hamkorlikning ko'pincha muammo yuzaga kelgandan keyin faollashishidir. O'quvchining davomatida pasayish, nizoli xulq yoki o'zlashtirishdagi qiyinchilik kuzatilgandagina ota-ona va mahalla bilan aloqa

kuchayadi. Natijada hamkorlik salbiy vaziyatlar bilan bog'lanib, tomonlarda xavotir va himoyalanih hissinu uyg'otadi. Qadriyatga yo'naltirilgan yondashuv hamkorlikni profilaktik va rivojlantiruvchi mazmunga ega qiladi: muvaffaqiyatlarni birgalikda e'tirof etish, oila tajribasini qo'llab-quvvatlash, yoshlarning tashabbuslarini rivojlantirish va ijtimoiy loyihalarni tashkil etish doimiy jarayonga aylanadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, hamkorlikni barqarorlashtirish uchun uchta pedagogik shart alohida ahamiyatga ega. Birinchisi, tomonlar o'rtasida psixologik xavfsiz va ayblovsiz muloqot muhitini yaratishdir. Ikkinchisi, har bir hamkorlik shaklini aniq qadriyat va kutilayotgan xulqiy natija bilan bog'lashdir. Uchinchisi, natijalarni muntazam refleksiya qilish va o'quvchining fikrini baholash jarayoniga kiritishdir. O'quvchining tajribasi e'tiborga olinmasa, kattalar o'rtasidagi kelishuv uning real ehtiyojlaridan uzoqlashishi mumkin.

Taklif etilayotgan modelning ilmiy ahamiyati hamkorlikni tashkiliy faoliyatlar majmuasi emas, qadriyatlar konsensusi, subyektlararo munosabat va pedagogik natija birligidan iborat tizim sifatida talqin qilishidadir. Amaliy ahamiyati esa maktab rahbariyati va direktor o'rinbosarlariga hamkorlik dasturlarini rejalashtirish, ota-onalar va mahalla bilan muloqot mazmunini yangilash, vazifalarni adolatli taqsimlash hamda natijalarni sifat mezonlari asosida baholash imkonini berishida namoyon bo'ladi.

Xulosa

O'tkazilgan nazariy tahlil natijasida maktab, oila va mahalla hamkorligining aksiologik asoslari tarbiya subyektlarini umumiy qadriyatlar, o'zaro ishonch va birgalikdagi mas'uliyat atrofida birlashtiruvchi pedagogik tizim ekanligi aniqlandi. Hamkorlikning markaziy mezoni o'tkazilgan tadbirlar miqdori emas, o'quvchi shaxsining ma'naviy-axloqiy rivoji, xavfsizlik hissi, ijtimoiy faolligi va ongli qadriyat tanlovidagi ijobiy o'zgarishlardan iborat.

Tadqiqotda inson qadr-qimmati, ishonch va dialog, adolat va mas'uliyat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi, tarbiyaviy uzviylik hamda shaxsiy namuna hamkorlikning asosiy aksiologik tamoyillari sifatida tizimlashtirildi. Mazkur tamoyillar oila, maktab va mahalla talablarining o'zaro zid bo'lishini kamaytirib, o'quvchi uchun tushunarli va barqaror ma'naviy mezonlar muhitini yaratadi.

Hamkorlikning maqsadli, mazmuniy, tashkiliy-faoliyatli, kommunikativ va diagnostik-refleksiv komponentlardan iborat modeli asoslandi. Qadriyatlar xaritasi, ota-onalarning pedagogik ta'limi, mahalla bilan ijtimoiy loyihalar, o'quvchi tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, raqamli muloqot va refleksiv

monitoring modelni amaliyotga tatbiq etishning asosiy mexanizmlari sifatida belgilandi.

Ilmiy natija sifatida hamkorlik samaradorligini qadriyatli-maqсадli, kommunikativ, faoliyatli, ijtimoiy-psixologik va refleksiv mezonlar orqali baholash taklif qilindi. Ushbu mezonlar hamkorlikning formal ko'rsatkichlaridan uning real tarbiyaviy ta'sirini aniqlashga o'tish imkonini beradi. Shunday qilib, maktab, oila va mahalla hamkorligini aksiologik asosda tashkil etish yosh avlodda ma'naviy immunitet, fuqarolik mas'uliyati, hamjihatlik va ongli xulqni rivojlantiruvchi barqaror tarbiyaviy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Scheler, M. Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values. Evanston: Northwestern University Press, 1973.
2. Rokeach, M. The Nature of Human Values. New York: Free Press, 1973.
3. Schwartz, S.H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. Advances in Experimental Social Psychology. 1992. Vol. 25. P. 1-65.
4. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.
5. Epstein, J.L. School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools. 2nd ed. Boulder: Westview Press, 2011.
6. Coleman, J.S. Foundations of Social Theory. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
7. Slastenin, V.A., Isayev, I.F., Shiyanov, E.N. Pedagogika. Moskva: Akademiya, 2013.
8. Ravkin, Z.I. Pedagogicheskaya aksiologiya: teoriya i praktika. Moskva: Institut teorii obrazovaniya, 2000.
9. Dewey, J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. New York: Macmillan, 1916.
10. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O'qituvchi, 1992.
11. Musurmonova, O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 2019.
12. Qurbonov, M. Milliy tarbiya va ma'naviy qadriyatlar. Toshkent: Fan, 2018.
13. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. Toshkent, 2023.
14. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
15. Sergiovanni, T.J. Moral Leadership: Getting to the Heart of School Improvement. San Francisco: Jossey-Bass, 1992.